

ДУХОВНА ОПІКА АРМІЇ В КОНТЕКСТІ ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Актуальність даної теми визначається тим, що з відновленням незалежності та взятим курсом на демократизацію суспільних відносин в Українській державі постав ряд проблем у сфері національної безпеки, вирішення яких стало головним завданням для України. Ключова роль у захищеності Української держави, нації, національних інтересів та цінностей українського народу належить Збройним Силам України. За результатами соціологічних досліджень, рівень суспільної підтримки діяльності Збройних Сил є найвищим серед інших державних інститутів. Так, 19,2% українців повністю підтримує Збройні Сили України та 35,1% підтримує окремі їх заходи [9, с. 73].

Після розпаду Радянського Союзу перед українською армією постала проблема внесення суттєвих коректив у проведення виховної роботи та духовно-морального забезпечення військовослужбовців. В умовах глобалізації та трансформації суспільного життя духовно-релігійна складова почала набувати все помітнішої ролі.

На сьогодні церква, порівняно з іншими суспільними інститутами, є інститутом, до якого рівень довіри соціуму залишається стабільно високим. Так, результати моніторингу, проведеного Центром Разумкова протягом 2000–2007 рр. показали, що Церкві довіряють близько 60% українців; не довіряють – близько 30% [Щорічник “Біла книга 2007: оборонна політика України” // Міністерство оборони України. – 2008. – С. 24].

Протягом останніх років армія і церква займають провідні позиції у рейтингах довіри населення, тому цілком логічним видається встановлення партнерських взаємин між цими інституціями та пошук шляхів такої співпраці, яка стала б запорукою успішного й стабільного існування нашої держави й забезпечила б її національну безпеку.

В контексті даної проблеми важливо виділити декілька важливих сегментів такої співпраці:

- необхідність забезпечення прав віруючих військовослужбовців, для яких користування зброєю суперечить їхнім релігійним переконанням;
- необхідність залучення священників різних віросповідань до духовно-виховної роботи у Збройних Силах України.

Аналіз даної проблеми висвітлено у працях Р. Коханчука, С. Здіорука, Д. Садов'яка тощо.

В Україні на законодавчому рівні закріплено право військовослужбовців сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної. Вони мають право “відправляти, одноосібно чи колективно, релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність з додержанням вимог Конституції України та законів України” [Закон України “Про Збройні Сили України” від 06 грудня 1991 зі змінами // Відомості Верховної Ради. 1992, N 9. С. – 108]. Ст.6 Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” від 20 грудня 1991 року зазначає, що “військовослужбовці вправі сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відправляти релігійні обряди, відкрито висловлювати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання. Ніхто не має права перешкоджати задоволенню військовослужбовцями своїх релігійних потреб” [Закон України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” від 20 грудня 1991 зі змінами // Відомості Верховної Ради. – 1992, N 15. – С.190].

■ Хмільовська О. В. – аспірантка відділу гуманітарної політики Національного Інституту стратегічних досліджень.

Ч.3 ст.21 Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації” від 23 квітня 1991 року констатує, що “командування військових частин надає можливість військовослужбовцям брати участь у богослужіннях і виконанні релігійних обрядів” [Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації” від 23 квітня 1991 року № 987-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 25. – С. 283]. Крім того, нині чинний Закон “Про альтернативну (невійськову) службу” надає право альтернативної служби тим громадянам України, для яких виконання військового обов’язку суперечить їхнім релігійним переконанням. Так, стаття 4 згаданого Закону наголошує, що “на альтернативну службу направляються громадяни України, які підлягають призову на строкову військову службу і особисто заявили про неможливість її проходження як такої, що суперечить їхнім релігійним переконанням” [Закон України “Про Збройні Сили України” від 06 грудня 1991 зі змінами // Відомості Верховної Ради. – 1992, N 9. – ст.108]. Свою альтернативну службу ці громадяни проходять на підприємствах та в установах, які перебувають у державній та комунальній власності, чия діяльність пов’язана з соціальним захистом населення, охороною здоров’я, захистом довкілля, будівництвом тощо. Громадяни України, що проходять альтернативну службу, користуються всіма соціально-економічними, політичними й особистими правами і свободами (за деякими винятками). За ними зберігаються право на житло, яким вони володіли до направлення на службу, черговість на одержання житла, а також попередня робота (посада), яку вони виконували (займали) до направлення на службу (в разі скорочення чисельності або штату працівників вони користуються правом на залишення на роботі протягом двох років з дня звільнення з альтернативної служби) [Там само.].

За даними Міністерства праці та соціальної політики України станом на 31 липня 2007 року альтернативну (невійськову) службу в Україні проходило 737 осіб. Кількість громадян, що були направлені на альтернативну службу цього ж року, становила 544 особи, причому останнім часом спостерігається тенденція до зниження кількості призовників, направлених на альтернативну службу. Так, за осінній призов 2007 року на альтернативну службу було направлено 340 осіб, тоді як кількість громадян, направлених на альтернативну службу вже наступного призову (весняного) 2008 року, становила лише 199 осіб. [Щорічник “Біла книга 2007: оборонна політика України” // Міністерство оборони України. – 2008. – 119 с.]. Це пояснюється рядом причин, зокрема й неспроможністю забезпечити робочими місцями громадян, що проходять альтернативну службу. Зменшується кількість підприємств державної та комунальної власності, на які згідно з вимогами законодавства України можуть направлятись “альтернативники”.

Недосконалість нині чинного Закону “Про альтернативну (невійськову) службу” деякі пункти якого потребують поправок з метою наближення їх до міжнародних стандартів, теж пояснює згадану вище тенденцію. Правозахисні організації про права людини 2007 року зазначили цей факт та виявили такі порушення міжнародних стандартів:

- право на альтернативну службу надається тільки за релігійними поглядами та не надається за нерелігійними на підставі власних моральних чи політичних переконань особи;

- це право надається тільки членам офіційно зареєстрованих релігійних організацій, хоча законодавчо не закріплено, що релігійні громади обов’язково повинні реєструватись;

- дискримінаційним вважається те, що це право надається лише членам релігійних організацій, що визначені Постановою Кабінету Міністрів України;

- строк проходження альтернативної служби є вдвічі більшим від загального строку військової служби;

- під час процедури реалізації цього права особа має підтвердити свою належність до певної релігійної організації;

- вибір щодо місця проходження альтернативної служби є надто вузьким у порівнянні з позитивною практикою європейських країн [Релігійність українсько-

го суспільства: окремі тенденції 2000–2007 років // Національна безпека і оборона. – 2007. – № 8 (92). – 44 с.]

Щодо запровадження в Україні інституту військового капеланства, чи коректніше було б сказати, відродження інституту військових священників, то варто зазначити, що така необхідність пояснюється історично. Протягом багатьох століть душпастирську опіку мало військо киянських князів, запорізьке козацтво, січові стрільці, армія УНР та царської Росії. На сучасному етапі інститут військових капеланів поширений у багатьох країнах світу, наприклад, Німеччині, Франції, Великобританії, США, Нідерландах, Канаді, Польщі та ін. А тому Україні, що постійно декларує своє бажання приєднатись до плану дій Україна-НАТО, а згодом, в короткостроковій перспективі, і стати членом Альянсу, необхідно наблизити й духовні стандарти до тих, що існують в країнах – членах Північноатлантичного Альянсу.

Постійне проведення ряду Міжнародних науково-практичних конференцій свідчить про надзвичайну актуальність даного питання, що стосується проблем духовного обслуговування військовослужбовців.

Військово-християнський рух в Україні почався ще з 1994 року, коли Національний інститут стратегічних досліджень разом з Інститутом історії релігії за участю Міністерства оборони України та Київського військового гуманітарного інституту провели науково-практичний симпозіум “Духовно-гуманітарні проблеми розбудови Збройних Сил України”. На цьому симпозіумі було започатковано консультативний орган Міжцерковної ради з питань душпастирської роботи у збройних формуваннях України [Права людини в Україні – 2007. Доповідь правозахисних організацій / За ред. Є. Захарова, І. Рапп, В. Яворського / Українська Гельсінська спілка з прав людини. – Харків: Права людини, 2008. – С.7–9]. З цього часу стало доброю традицією проведення Міжнародних науково-практичних конференцій на дану тематику чи не щорічно.

Що ж стосується практичної сторони, то в цій площині результати даних конференцій проявились замало. Та й відкритими залишаються насамперед такі питання:

1. Яким чином може бути дозволена присутність священників у військових формуваннях України, якщо на законодавчому рівні церква відокремлена від держави?
2. В умовах поліконфесійності українського суспільства священників якої саме релігії слід залучати до капеланської служби?
3. Хто і яким чином має забезпечувати культовими приміщеннями віруючих військовослужбовців?
4. Хто має займатись фінансовим утриманням культових споруд і військового духовенства?

На жаль, законодавчо це ніде не унормовано. А тому сьогодні впровадження інституту військових священників (капеланів) на території України є поки що неможливим.

11 листопада 2008 року у Києві в стінах Міністерства оборони України представники семи провідних церков та релігійних організацій (УПЦ КП, УПЦ МП, УАПЦ, УГКЦ, РКЦ, Всеукраїнського союзу об'єднань євангельських християн-баптистів та духовного управління мусульман України) одногосно висловили згоду щодо укладання Меморандуму про співпрацю у справах душпастирської опіки військовослужбовців Збройних Сил України.

У Меморандумі, зокрема, зазначалось, що сторони, “розглянувши на спільному засіданні питання щодо можливості активізації військово-церковних відносин шляхом найбільш широкого використання у межах чинного законодавства потенціалу українських церков та релігійних організацій для забезпечення конституційного права особового складу Збройних Сил на свободу совісті та віросповідання, зміцнення обороноздатності України”, заявляють про свої наміри щодо спільних дій. Зокрема, Міністерство оборони України, ініціюючи створення найближчим часом Ради у справах душпастирської опіки військовослужбовців Збройних Сил України як консультативно-дорадчого органу, має здійснити практичні заходи, що

будуть спрямовані на поступове впровадження у Збройних Силах України ефективної системи душпастирської опіки та створення інституту військового духовенства (капеланства).

Отож, підбиваючи підсумки, варто зазначити, що окреслена вище проблема має комплексний, міжгалузевий характер й досить кардинально впливає на національну безпеку України, а тому вкрай важливим сьогодні є кооперування зусиль всіх науковців з метою подальшого вивчення цього надзвичайно актуального питання. В подальшому доцільною буде розробка закону про службу військових капеланів у Збройних Силах України та інших військових формуваннях.

Л. ВЛАДИЧЕНКО ■

РЕЄСТРАЦІЯ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ: ЗАКОНОДАВЧИЙ АСПЕКТ

В Україні на сьогодні реєстрація релігійних організацій, за законом перш за все передбачає реєстрацію статутів (положень) релігійних організацій виключно для одержання останніми правоздатності юридичної особи, а не для легалізації своєї діяльності на території України.

Як відомо, у Радянському Союзі, в Україні зокрема, релігійні громади були позбавлені права статусу юридичної особи. Спробуємо коротко висвітлити деякі аспекти реєстрації релігійних організацій та наслідків, що з цього випливали за часів радянської влади.

Поштовхом ненадання релігійним організаціям статусу юридичної особи послужило прийняття в січні 1919 року Декрету Тимчасового робітничо-селянського уряду України “Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви”, який є аналогічним Декрету Ради Народних Комісарів РСФСР “Про свободу совісті, церковних і релігійних об’єднань або про відокремлення церкви від держави і школи від церкви” (січень 1918 р.), в якому безпосередньо в п. 12 проголошувалося: “Ніякі церковні і релігійні товариства не мають... прав юридичної особи”. Саме цей пункт був закріплений у арт. 360 Адміністративного кодексу УСРР під назвою: “Релігійні громади не мають прав юридичної особи”.

В подальшому вся законодавча практика відносно релігійних організацій була направлена на відокремлення церкви і держави, тобто на виконання зазначеного декрету. Про що, наприклад, свідчить постанова Ради Народних Комісарів УРСР від 3 серпня 1920 року “Про насадження законодавчої практики УРСР і РСФСР в питанні відокремлення церкви від держави”, яка вже є показовою за своєю назвою. Надалі, показовим у питанні проведення реєстрації релігійних громад за радянських часів в Україні є Положення народного Комісаріату Внутрішніх Справ “Про порядок організації, діяльності, звітності і ліквідації релігійних громад та систему обліку адмінорганами складу релігійних громад та служників культу” від 29 грудня 1929 року, де безпосередньо у п. 1 розділу I зазначається: “Потрібною умовою початку діяльності кожної релігійної громади повинна бути реєстрація статуту громади” і далі підкреслюється, що “до реєстрації свого статуту у відповідних органах релігійна громада будь-якого релігійного культу не може почати своєї діяльності”, що у свою чергу закріплювалося арт. 359 Адміністративного кодексу УСРР. Далі у зазначеному положенні чітко прописуються умови існування, проведення культової практики, подання звітності до окрайвідділів. Як бачимо, контроль релігійних організа-

■ Владиченко Л. – канд. філос. наук, гол. спеціаліст відділу зв’язків з релігійн. організаціями Держкомнацрелігій України.